

vedő alanyairól, a Nagy Vincékről és a Pál Józsefekről, éppúgy, mint a Kalapos Kovácsokról — amely utóbbi név esetében azoknak a kis-szerűségükben is mindenén és mindenkin átgázolni kész figuráknak az „eredeti példányaira” gondolunk, akiket itt szinte mindig áldozataik szemével látunk. Esetleg a régi barát „beolvasó” szemével, mint a *Bukásban* — újfent arra emlékeztetve, mennyire a társadalmi pozíció kívülről belepumpált levegője tartja csak felszínen ezt az emberfaját, mert amint valamilyen oknál fogva léket kap, menthetetlenül a mélybe süllyed.

Néhány évvel ezelőtt e sorok írója, Németh István egyik ifjúsági könyvéről írva, de már a jelen kötet néhány írásának ismeretében, „megjósolta” egy komoly, „felnőtt” Németh István-könyv megjelenését. Íme tehát, nem okozott csalódást. Nem, mert végre olyan „valóság-irodalom”, amelyben anélkül több a „valóság” az „irodalomnál”, hogy az a nem egészen száz oldalas könyvecske irodalmi értékeinek kárára válna.

VARGA Zoltán

A HŰSÉG NYELVE

Csehszlovákiai magyar írók az anyanyelvről, Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1985

A cím és az alcím úgyszólván mindent közöl az olvasóval, amit tudnia kell a könyv tárgyáról, szerzőiről, keletkezésének helyéről, de sokat megsejtet a feldolgozás módjáról, szempontjáról, s úgy érezzük, céljáról is. További eligazítással a borítólapon fülszövege szolgál. Megtudjuk belőle, hogy a benne foglaltak, az anyanyelv a szerzők számára — mint ahogyan már a poétikus címből is gondolhatjuk — jórészt nem a szűkebb szaktudományt jelenti, hanem az „írásbeliség és általában a kultúra, a szellemi és mindennapi élet életközegét”. Ennek megfelelően a huszonkilenc közlemény nem (nemcsak) nyelvészek tolla alól kerül ki, s az írók sem mindannyian a szépirodalom elkötelezett művelői, hanem nagy számban a nyelv használóinak szélesebb köréhez tartoznak: orvosok, jogászok, pedagógusok, publicisták, szerkesztők stb. További következmény: az írások nagy műfaji változatossága — karcolat, jegyzet, glossza, esszé, elemzés, tanulmány, vallomás, vers. S jó, hogy ez így van, mert csak ily módon ismerhetjük meg a nyelvhasználat napi realitásait, a nyelv funkciójával összefüggő gondokat, de a messzebbre mutató kérdéseket is. A szakmaiság és a közéleti felelősség, a kutató értelem és a lélek érzékenysége fogott itt össze, ezek együttese adja meg a könyv alaphangját, s ennek folytán lesz a Madách

Könyv- és Lapkiadó e vállalkozása szakszerűségében is izgalmas olvasmány, de olvasmányossága ellenére sem elnagyolt vagy felszínes helyzetrajz, beszámoló egy közösség nyelvének állapotáról.

Zömmel mégiscsak szépírók (költők, novellisták, regényírók) reflexiói olvashatók a könyvben, olyanoké, akiknek a nyelv nem oly értelemben „használati eszközük”, mint ahogyan az a közgazdász, a kézműves, a postás vagy gépkocsivezető számára, aki tehát napi teendőinek végzése során egyszerűen csak él a közlés, a felekkel való kommunikáció, a kapcsolatfelvétel elemi formájával. Nagyobb részben olyan szerzők nyilatkoznak tehát, akik az elemi fokú megértésen és megértetésen túl a kimondatlan és kimondhatatlannak vélt érzelmi és intellektuális emberi tartalmak teljes, maradéktalan és hatékony kifejezésére törekednek. Ahogy az egyik társszerző, Ordódy Katalin fogalmaz, akiknek „a nyelv nem pusztán érintkezési eszköz, hanem azonosságtudat is egyben”. Így van ez rendjén, így volt ez az irodalomtörténeti múltban is. Nem véletlen tehát Kazinczy Ferenc példája, akire oly gyakran hivatkoznak a cikkek szerzői. A magyar irodalom e nagy alakja és műve nemcsak a Kasához fűződő szerkesztői, iskolafelügyelői stb. tevékenységével vált a szlovákiai magyarság megbecsült örökségévé, hanem mindenekelőtt a két évszázad messzeségéből küldött üzeneteinek humánumával, az „új ideák” iránti fogékonyságával, de olyan neológusként is, aki messzeemenően számolt a „tulajdon karakterű s originális” nyelv hagyományai-val, aki tehát egyaránt tudott magyar és európai, a szó legnemesebb értelmében hazafi és kozmopolita lenni. Kazinczy ujjmutatását a mai szlovákiai magyar írók úgy fogják fel, mint ahogyan Fábry Zoltán a *Kazinczy elkötelezettségében* című, még 1967-ből származó írásában, amely méltóképpen került a könyv élére, előszó helyett és irányadóként: „A nyelv az emberi létet jelenti: szabad, kötetlen lélegzést. A nyelv egy nép életének legfontosabb szerve: ideghálózata.” S ugyanakkor Fábry a rá jellemző kemény, puritán, önmagát sem kímélő erkölcsi ítélkezéssel mondja ki ezt is: „Hajlamosak vagyunk, hogy nyelvi bajaink és sérelmeink okát kívülünk, másokban keressük. Merjünk egyszer magunkba nézni és bevallani: a legfőbb ok mi magunk vagyunk... Minden nyelvnek olyan a sorsa, amelyet megérdemel...”

Ami magasrendűen etikai szemléletűvé teszi ezt a könyvet, s ennek folytán rokonszenvünket is elnyeri, az a lapjain végighúzódo koncepció többnyire sikeres érvényesítése. Szemléletét nem a kicsinyes sérelmi politika, nem az anyanyelvhez való jog paragrafusokba, rendeletekbe, előírásokba, alkotmányba foglalt tételei vagy a közigazgatás bürokráciának csavaros logikájával megfogalmazott tézisei határozzák meg, hanem a herderi fogantatású természeti jog humánus gondolata, az emberi együttélés és együttlétezés közös történelmi tapasztalatai, amelyek már évszázadok óta azt a tanulságot kínálják Európa e tájain, hogy a

nyelv nem lehet a birodalmi gondolat vagy a nemzetállam eszköze, függvénye, alárendeltje. A nyelvet és annak használatát nem lehet az állami érdek mindenhatóságának, a gyakorlatiság merkantil szellemének a hámjába fogni. Ez a meggyőződésé érlelt felismerés hatja át Gyönyör Józsefnek a népességelemzés vagy a törvényhozás tükrében vizsgálódó munkáit éppúgy, mint a költők vallomásait, akik — például Ozsvald Árpád a hettiták történelmi példájára hivatkozva, vagy Batta György a jelenvaló pillanat látás-hallás impressziójából kiindulva — hitet tesznek a nyelvi hűség mellett. Annak a reinkarnációnak a folyamataiba is bepillantva, amely éppen a béklyóitól felszabadított nyelv révén teszi hazává az államot, polgárrá az alattvalót, lélekbeli kötelekké és emberi kapcsolattá azt, ami addig csupán az információvétel és -közlés eszköze vagy éppen a megkülönböztetés oka volt a népek és a társadalom egyedei között.

Ez az alapelgondolás persze csak általában jut kifejezésre, s nem minden cikkben egyformán erős nyomatékkal. Már csak azért sem, mert a könyv huszonkilenc szerzőt vonultat fel (némelyikük több írással is szerepel), s azért sem, mert noha az írások legtöbbször az utóbbi tíz évben keletkezett, akad köztük majd két évtizeddel ezelőtti is. Azóta pedig történt egy s más, ami tovább oszlatta a jövőtlenség felhőt ott is, másutt is. Aztán a tematikai blokkok szerinti besorolás is más-másféle megközelítést tett szükségessé: az anyanyelv társadalmi vagy iskolai használatának az elemzéséhez nyilván jóval több számszerű mutatóra, ténybeli statisztikai adatra kellett támaszkodnia a feldolgozónak, mint például az irodalom vagy a család nyelvének sokszor személyileg is kötött, alanyi mozzanatokkal színezett vizsgálatához, viszont a nyelvjárási és köznyelvi búvárkodás, a „nyelvtáj” elemzése inkább a „szakmaiságot” helyezte előtérbe. Ezért olyan széles a skálája a stílformáknak és stílszinteknek is. S végtére az sem vonható kétségbe, hogy a könyv eszmei elképzelésének az elfogadásában is lehettek kisebb-nagyobb különbségek a szerzők között. A „magyar emberség lehetőségeinek” Fábry-féle szintetikus fogalmából az egyikük az első, mások viszont a másodikul említett jelentésre fordítottak nagyobb gondot, s akadt, akiknek meg a „lehetőség” (a létezés mód, az adott feltételek lehetősége) okozott gondot. Úgy látjuk, csak keveseknél oly kiegyensúlyozottan, mint Fábrynál. Mindezzel azonban a téma megközelítésének a variánsait korántsem merítettük ki, s a könyvben tallózva csak példákat említünk az olvasóban keltett visszhangokra.

Az anyanyelvhez való szerelmes ragaszkodás hangjai csendülnek fel Kulcsár Ferenc *A krónikás csöndjei* című, prózaversszerű szövegéből. Tömény líra, szép szavak, megejtő képek, jelzők, hasonlatok, talán koncentráltabban is, mint ahogyan megkívánja a tárgy, vagy amit szükségessé tesz az eszméltető cél. A szív piros tintájába mártott hattyútoll,

a lélek magva, az anyaszó, a vízcsobogás, a madárhang, az erdőzúgás, a dalos ringás, a bölcsődal, a szívből kicsorduló ének poétikus zsongásába majdnem profánul csikordulnak bele az olyan fogalmak, mint a „közös elvek”, az „alkotó közösség”, „eszmék”, „demokrácia” stb. Ha igaznak fogadjuk el a könyvben más helyen említett Vigotszkij alkotástani megfigyelését, hogy a szó jelentése a gondolkodás jelenségének elkülöníthetetlen része, akkor a fokozottan érzelmi töltésű szavaknak a tisztán intellektuális jellegűekkel való váltakozását feszült energiák jelenlétére vezethetjük vissza: egyfelől szerelemvalló régi költők, nagy vétezők, vezeklők és megtérők érzelmi túlfűtöttségére, másfelől a mérlegelő értelem fogalmi puritánságára, amely tudatában van annak, hogy a nyelv a közösség „nagy és erős ajándéka” az eljövendők számára, s hogy a közösség „mindig alkotó, nem pedig pusztító egyesülés”. (Ismét Vigotszkij: „A szó belép a dolgok struktúrájába.”)

Ma már egyre ritkább ez a konfessziós modor a nyelvről való gondolkodásban, s ez azt az optimistának látszó feltevést is lehetővé teszi, hogy azért, mert egyre kevesebb szükség van rá.

A *Nyelv és iskola* c. fejezet élén Somos Péter az orvos szemével említi fel az anyanyelvű oktatás jelentőségét. Abból indul ki, hogy „a nyelv a tudat meghatározó tényezője”, elutasítja a társadalom olyan szemléletét, amely annak életében, szervezésében kizárólag az anyagi tényezőknek juttat szerepet, s a nyelvet csak eszközként kezeli, mert már Comenius óta bizonyított tény, hogy a tudásszerzésnek s az ember értelmi-erkölcsi nevelésének az anyanyelv az alapja. „... Hogyan tudjuk természetes dolognak elfogadni azt az elhatározást — teszi fel a kérdést —, hogy a hatesztendő, még fogalmi zavarokkal küszködő gyereket szülője kiragadja megszokott környezetéből, éltető közegéből, és egy idegen, ismeretlen közegbe helyezi át?” Az ilyenkor jelentkező lélektani zavarok mellett rámutat az élettaniakra is, amelyek ilyen esetben előfordulhatnak.

Az orvos megfigyelését támasztja alá Mihályi Molnár László, aki a „minőségileg magasabb agytevékenység nyelvi idegkapcsolatát” helyezi pszicholingvisztikai vizsgálatainak a központjába, megállapítván, hogy a Somos által leírt esetben nemcsak a „neurotizációval kell szembenéznünk, hanem az értelmi fejlődés visszamaradásával és a társadalmi beilleszkedés gátoltságával is”.

A könyv *Nyelvjárás és köznyelv között* cím alá foglalt cikkeinek elégikus alaphangját a tudat mélyrétegeibe süllyedő nyelvjárási emlékek ébresztgetése, az alámerülő gyermekkori szavak felidézése adja meg. Az ezekről való lemondás, ahogy a versekből és az emlékdoldó prózai írásokból egyaránt kitűnik, nemcsak a költészet lehetőségeit szűkíti, hanem általában emberségünket is. Ezért szemléli meghatottan Batta György, a költő, „hogy ragyog fel az anyanyelv / gyermekeink foga-

fehérén, gyémántból kovácsoltan”, s ezért véli Vas Ottó, hogy „Beszélgetni, vitatkozni, tárgyalni, veszekedni csak palócul tudok. Úgy érzem, másképp nem is érdemes, nem jó”. Bodnár Gyulát egyenesen „elrettenti a fölismerés”, hogy „meghalhat bennünk a szó, ha emlékezetünk szélére sodródik, a felejtés szakadékába”. Ehhez hasonló Duba Gyula élménye is, amit akkor élt át, amikor Mátyusföldön, Alsószelei községben nyomára bukkant gyermekkorára egy szókövéletének. Turczel Lajos erről szólva már a diglosszia, az egy nyelven belüli „kétnyelvűség” esetét vizsgálja önmaga példáján. „Kétnyelvű voltam»: odahaza tovább is és a legnagyobb természetességgel »parasztosan«, az iskolában pedig »urasan« beszéltem” — s aztán kifejti, hogy mit köszönhet az előbbinek: „Gyermekkoromban a nyelvjárási beszéd hatására a népi észjárás, gondolkodás is sajátommá vált.”

Látszólag ellentét van az itt idézett vallomásszerű emlékezőkés és Kovács László felfogása között (*Kísérlet a diglosszia állapotának fölmérésére...*), mert míg az előbbieket a nyelvjárási szintű beszéd megőrzését és fontosságát hangoztatják, Kovács inkább a művelt köznyelv hiányát panaszolja fel a csehszlovákiai magyarok beszédében, a „köznyelvisülés” nehézségeit taglalja, az anyanyelvi oktatás elsődleges célját pedig abban jelöli meg, „hogy a tanulók elsajátítsák a köznyelvet, s hogy bizonyos fórumokon és helyzetekben a köznyelv kiszorítsa a nyelvjárást”. A „bizonyos fórumokon és helyzetekben” megszorítás nyilvánvalóan nem a nyelvjárásiasság teljes felszámolását jelenti, hanem azt, hogy „legalább diglosszistává” kell nevelni a tanulókat. A felfogásbeli ellentét a fentebb idézett szerzőkkel tehát valóban csak látszólagos, hisz azok is a diglosszia szintjén használják és beszélnek a nyelvet. A nyelvjárási és köznyelvi elemek vegyülése (különösen, ha az csupán a hangállományban mutatkozik) kevésbé veszélyezteti a feljutást a köznyelviség nivójára, mint az alaktanban észlelhető különbségek, ugyanis azok már melegágyai lehetnek az idegen szerkezeteknek és vonzatoknak, mint ahogy a -tól, -től és a -nál, -nél raghasználat példájából kitetszik, jelentéstani szövődményekről nem is szólva. Ezért véljük ezt a kétségkívül hasznos vizsgálatot kiegészíthetőnek az alaktan legalább olyan alapos elemzésével, mint a hangtani részben.

Az *Anyanyelvi hibanapló* cikkei természetesen arra szorítkoznak, hogy számba vegyék a nyelvi vétségeket, de Mayer Judit igénytelen cím (*Hibanapló*) mögé rejtett tanulmánya a nyelvművelés néhány elvi jelentőségű kérdését is felveti. Azért is érdemes vele kissé bővebben foglalkozni, mert több ponton a mi, jugoszláviai nyelvgyakorlatunkra is jellemző megfigyelést közöl. Az, amit például az ún. alkalmi szókölcönzésekről mond, szinte teljesen egybevág azzal a megállapítással, amit e kérdésben magunk is többször hangoztattunk. Mayer Judit ugyanis azt fejtegeti, hogy ezeket joggal kárhozzatjuk, „de hadd tegyem

hozzá, hogy ezek a feltűnő hibák, hanyagságok nem szerkezetében támadják a nyelvet. A beékelten idegen szó vagy kifejezés idegen test, azt a nyelv kiveti magából". A baj valóban ott kezdődik, amikor a szlovákiai magyar a „je ako živo sriebro” mintájára azt mondja az eleven gyerekről, hogy „olyan, mint az élő ezüst” ahelyett, hogy „mint az eleven higany”. Pontosan úgy, ahogy a jugoszláviai magyar háziaszszony is, aki „kifagyasztja” a mélyhűtőbe rakott húst, ahelyett hogy kiolvasztaná. „Úgy esik ki, hogy én vagyok a hibás” — halljuk a — főleg újvidéki — magyar szájából „Ispada da sam ja kriv”, aki „savanyú tejet” („kiselu mleko”) vesz az önkiszolgálóban a tarhó vagy az aludttej helyett, holott a magyarban a savanyú tej a romlottat jelenti. A „smrdi na laž” mintájára megalkottuk a „bűzlik a hazugságra”, s az ehhez hasonló kifejezéseket, pedig (a nem nagyon igényes nyelvhasználatban) csupán „hazugságszaga” van valaminek. Gazdasági bajaink forrásai között gyakran emlegetjük a „nem-munkát” („nerad”), noha a munkakerülésről, a hanyag, ímmel-ámmal végzett, felületes, kényelmes, eredménytelen látszatomunkáról van szó, dologtalanságról, télenességről, súlyosabb esetben szabotázsról. A „Hála a kedvező időjárásnak” helyett szinte általános lett a „Köszönve a kedvező időjárásnak”, ami még furcsább, ha valamilyen kedvezőtlen körülménynek „köszönve” mutatunk rá a káros következményre. („A műtrágya magas árának köszönve az idén kisebb a termés hozam.”) Az autóbuszra sokáig várakozó utasjelölt a közelgő jármű megpillantásakor így sóhajt fel: „Végre, megy már!” („Ide napokon!”), pedig jön, nem pedig megy. Százával, ezrével sorolhatnánk az efféle, az utcán, a munkahelyen, az iskolában hallott tükörfelfordításokat. Aligha vigasztalhat bennünket, hogy a szerbhorvátban is adódnak (a magyarnak „köszönve”) ilyen kakukkfiókák: „promeniti hiljadarku” a „razmeniti” helyett, mert nem az ezres becseréléseiről vagy kicseréléséről van szó, hanem felváltásáról. Úgy gondoljuk, hogy amikor a szónok vagy a vezércikk írója a népek, nemzetek kulturális és nyelvi közeledését, szorosabb kapcsolatait szorgalmazza („prožimanje jezika i kulture”), nem ilyesmire biztat, hanem sajátoságaik, önállóságuk, tisztaságuk nagyobb megbecsülésére.

Mayer Judit éles szemre és jó fülre valló észrevételei két oknál fogva keltik fel figyelmünket: egyrészt a szláv nyelvek szerkezeti sajátoságaiból eredő magyar nyelvi vétségeknek a miénkhez hasonló eseteit jegyzi fel, másrészt, mert az áthallások, beszüremlések, a nyelvromlás folyamatainak a megfigyelése és tudatosítása is beszédes példákkal szolgál számunkra. Módszertanilag a mi Kossa Jánosunkhoz hasonlóan jár el: nem elégszik meg a hiba megállapításával és javításával, hanem rámutat keletkezésének okaira, forrásaira, körülményeire, s tudatosítja a szemléletbeli különbségeket az egybevett nyelvek kifejezéseiben, a szóhasználatban.

Hubik István a Mayeréhez hasonlóan alapos dolgozatából csak egy tételét emelünk ki, amivel feltétlenül egyetértünk, s ami az elvi kérdések tisztázásához számunkra is igen fontosnak látszik. Hubik egyértelműen arra az álláspontra helyezkedik, hogy a földrajzi nevek (városok, folyók, hegyek stb. neve) a nyelvnek éppoly szerves elemei, mint minden más tárgy, fogalom, cselekvés, jelenség megnevezése; ezek anyanyelvi használata tehát pusztán nyelvi kérdés, s ebbe nem szabad a nyelvtől idegen szempontokat belekeverni. „... a nyelv nem ismer földrajzi határokat. Amit egyszer a világból a maga eszközeivel birtokba vett, attól joggal nem lehet megfosztani, és magától értetődő, hogy ami a szlováknak Prešov, Levoca, Ráb, Ostrihon, Benátky, az a magyarnak Eperjes, Lőcse, Győr, Esztergom és Velence. Nem az ember, a nyelv tiltakozik a külső, más szempontú beavatkozás ellen. Amire van saját szava, azt szabad legyen a saját szavával kifejeznie.” Itt is kézenfekvők az analógiák: magától értetődő, hogy a szerbhorvát ajkú beszélő Pečuj (Pečuh), Segedin, Budimpešta, Sentandreja, Temišvar, Varadin, Komoran stb. megnevezést használ arra, amit a magyar úgy mond, hogy Pécs, Szeged, Budapest, Szentendre, Temesvár, Várad, Komárom stb. Természetes tehát a magyarul beszélőnek is a Belgrád, Szabadka, Pancsova, Zombor, Becse, Újvidék, Karlóca. Az volt a természetellenes, amikor a szerb ajkú embernek erőszakot kellett elkövetnie saját nyelve ellen, s Ujvideška poštának kellett napilapját neveznie, s ilyen lenne az is, ha a magyar a suboticei magyar dráma előadásaira járna, a sentai pedig a bečeji piacon árulná a portékáját. Rácز Olivér másra érti, de erre is érvényesen: „Nem is a nyelvet féltém, a tudatot féltém.”

Koncsol László viszonylag rövid írása tartalmaz legtöbbet a nyelvi ars poetica, az irodalom és a nyelv kapcsolatainak kérdésköréből. Nyelvközpontú reflexiójában a nyelvvesztés, az áthasonulás fokait, jelenségeit, tüneteit veszi szemügyre, s azt a tanulságot kínálja, hogy a nyelvért nap mint nap meg kell küzdeni, egyebek mellett azért is, mert az írónak a nyelv nem egyszerűen a forma, hanem a tartalom is, ősforrás, kimeríthetetlen erőtartalék. „Tudat, tudás, elszántság, lelkierő, nyelvészeti érzék, hűség, nyelv-és kultúraszereget, vagyis intellektus, érzelem, akarat és erkölcs — a teljes ember próbája folyik az élet nyelvi csatáerein...”

Tőzsér Árpád a nyelv és az (irodalmi) táj összetartozásának, a *langue* és a *parole* összefüggéseinek a kérdéseit boncolgatja, s ránk, a jugoszláviai magyar irodalomra nézve, nem valami kedvező példát idéz a nyelv *parole* szintjének a pusztulásra, s *langue* fokon való továbbélésére: „Évekkel ezelőtt az egyik jelentős jugoszláviai magyar író halálát követően az Új Symposion levelet közölt az elhunyt író feleségétől. A levél így kezdődött: »Kedves barátok!« A kedves jóakaróim, szeret-

teim, társaim tartalmú »kedves barátaim« helyett az idegen nyelvű közegben élő s a magyar nyelv »költészeti« (*parole*) szintjét nem ismerő asszony (s vele az Új Symposion szerkesztő gárdája, tehát egy sereg kisebbségi író) azt mondta: »kedves szerzetesek«. A »barátok« és a »barátaim« jelentéstani különbségét csak a *parole* képes érzékelni, a *langue* számára a két szó lehet azonos jelentésű." Megnyugtató, hogy amit idéz, korántsem jellemző irodalmunkra.

Ebben a blokkban még Zalabai Zsigmond írását kell kiemelnünk, főleg műfaja miatt, mert példamutató és ösztönző lehet más magyar nyelvterület számára is. A költészet stíluskritikája ugyanis fehér holló a jugoszláviai magyar szakirodalomban.

Van mit dicsérnünk (szándék, ügyszeretet, módszer, szemlélet, nyelvi öntudat) és van ok, hogy hangot adjunk véleményünk másféleségének is. Egyről s másról ugyanis mi, ma és itt másféle hangfekvésben írunk. Főleg azért, mert egy kissé régiesnek, meghaladottnak tartjuk a herderi jóslatokban fogant borongást, nosztalgiát, ellágyulást, ami, mint megkopott aranyfüst régi családi képek keretén, bevonja a könyv lapjait. Több kellett volna abból, amit Gyulai oly szépen mond: a „szellem érce”, az objektív, egyértelmű érvelés. Az ész „száraz okai” ma mozgósítobbak lehetnek, mint a meghatódott révedezés az elmerülőnek látszó világon. Nem szükségtelennek, csak éppen hatástalannak látjuk a merengő lírát ebben a gazdasági szükségektől kormányzott, számítógépes, csupa-értelem világunkban.

SZELI István

A SZERETET MINT ERKÖLCSI MAGATARTÁS

Erich Fromm: *A szeretet művészete*. Helikon Kiadó, Budapest, 1985

A szeretet a közhiedelem szerint vagy értelmileg alig befolyásolható irracionális érzés, vagy pedig az anyagi ellenszolgálatást helyettesítő „fizetési eszköz”. Egyesek tehát eleve „jobbak” az átlagnál, mivel kedvességük és jóindulatuk mintegy velük született, vagy legalábbis a sorukból következik, míg mások — s az ilyenek aránytalanul elszaporodtak századunkban — az elanyagiasodott élet törvényeinek megfelelően alakították ki erkölcsi életüket, ahhoz és olyan mértékben ragaszkodva, aki és amennyire jó hozzájuk. A szeretet tehát erkölcsi fizetőeszköz lett, amely nem rendelkezik sem az istenhit, sem pedig a társadalom-etika aranyfedezetével.

Erich Fromm marxista beállítottságú amerikai pszichológus szembeáll ezzel a tőkés és a szocialista államokban egyaránt normálisnak tartott magatartással. Miért? — kérdezhetné a jámbor érdeklődő. Mi